

Bakgrund

Den förestående frikopplingen av djurbidrag kommer att minska intäkterna i nötköttsproduktionen. Ett eventuellt högre avräkningspris för köttet, till följd av bättre marknadsbalans inom EU torde endast i ringa grad kompensera bortfallet av bidrag. Utan målmedvetna och kraftfulla utvecklingsåtgärder från både näringen och de politiska beslutsfattarna kommer därför nötköttsproduktion och antalet betesdjur sannolikt att minska betydligt i Sverige.

Den förestående reformen av EU:s jordbrukspolitik kan emellertid, rätt utnyttjad, också skapa utvecklingsmöjligheter inom nötköttsproduktionen. Frikopplingen av arealbidragen till bl. a. spannmålsodling minskar nämligen alternativkostnaden för åkermark som kan användas för produktion av bete och vintergrovfoder till köttdjur. Även på gårdar som slutar med mjölkproduktion friställs mark lämpad för nötköttsproduktion. Detta kan göra det möjligt att skapa stora nötköttsbesättningar baserade på befintliga betesmarker och åkermark som kommer att sakna lönsam alternativ användning. På så sätt kan arbets- och maskinkostnaderna per kg producerat kött minska tack vare storleksfördelar. En expansion av nötköttsproduktionen kräver dock i många fall nya byggnader och dessa får inte vara för dyra om investeringen skall bli lönsam.

Det är rimligt att anta att nivån på miljöersättningen för betesmarkerna i överskådlig framtid kommer att ligga på minst nuvarande nivå. Detta i kombination med lägre alternativkostnad för mark torde stärka den relativa konkurrenskraften hos extensiva produktionsmodeller med stor betesandel.

Slutsatsen är att frikopplingen av stöden kräver nya kreativa lösningar för att svensk nötköttsproduktion inte skall minska utan helst öka och därmed bättre tillgodose konsumenternas efterfrågan på inhemskt kött och naturvårdens behov av betesdjur för att bevara biologisk mångfald och öppet odlingslandskap bl. a. i skogsbygder. Frikopplingen skapar också nya möjligheter att förverkliga sådana lösningar. En förutsättning är dock att det går att finna billiga former för köttjurens övervintring. Föreliggande rapport är därför inriktad på sådana produktionsmodeller.

Syfte

Projektets huvudsyfte är att beskriva och analysera system för betesbaserad nötköttsproduktion med övervintring i oisolerad byggnad eller utomhus samt att beräkna lönsamheten vid nyinvestering i sådan produktion. Ett delsyfte är att studera effekten av olika besättningsstorlekar, ett annat att identifiera behov av ytterligare forskning för att förbättra produktionens ekonomiska och miljömässiga hållbarhet. Målgrupper för rapporten är producenter, rådgivare och forskningsfinansiärer samt politiker och myndigheter, vilka utformar de regler som påverkar nötköttsproduktionens förutsättningar.

Material och metoder

Arbetet omfattar beskrivning av olika inhysningssystem, djurhantering, arbetsmiljö, djurmiljö, utfodring, växtnäringssirkulation, arbetsbehov, ekonomi och omvärldsanalys. Beskrivning och analys omfattar följande besättningstyper:

- 1• 30 dikor och uppfödning av rekryteringskvigor
- 2• 150 dikor och uppfödning av rekryteringskvigor
- 3• 30 årsproducerade slaktungnöt av köttor med två övervintringar
- 4• 150 årsproducerade slaktungnöt av köttor med två övervintringar

Det förutsätts att besättningarna ligger i Mellansverige i område där det finns marginell åkermark samt naturbetesmark. Tjurkalvarna kastreras och föds upp som stutar med stor betesandel. Denna uppfödningssystem kan vara fördelaktig vid miljöersättning till öppet odlingslandskap och naturbetesmarker. I samtliga besättningar antas att djuren har fri tillgång till grovfoder. För varje besättningstyp beskrivs, beräknas och analyseras följande system för djurens övervintring:

11. Oisolerad byggnad med liggbås ("liggbås")
22. Oisolerad byggnad med djupströbädd och gödselgång ("djupströbädd")
33. Öppen ligghall med ströbädd samt rastgård ("ströbädd med rastgård")
44. Tak i vindskyddat läge med utfodring utomhus ("utedrift med tak"). Då detta alternativ är oprövat i större skala ingår det endast i de mindre besättningsstorlekarna med 30 kor eller 30 årsproducerade ungnöt.

Dessutom görs orienterande jämförelser med byggnadslös ranchdrift med kalvning under varm årstid.

Rapporten är starkt inriktad på att **beskriva och analysera konsekvenserna av olika system för övervintring av dikor och slaktungnöt**. Den ekonomiska analysen omfattar främst djurproduktionen, medan foderodling och gödselhantering behandlas på ett förenklat sätt. Ekonomidelen inskränks till kalkylexempel för att antal byggnadstyper, besättningsstorlekar och uppfödningssystem. Några ekonomiska optimeringar förekommer inte.

En tvärfacklig arbetsgrupp med representanter från SLU- institutionerna, Jordbrukets biosystem och teknologi, Husdjurens miljö och hälsa, Markvetenskap och Ekonomi samt Jordbruksverket, Länsstyrelsens lantbruksenhet, Slaktbranchen och Svenska djurhälsovården har genomfört projektet.

Resultat

Planlösningar redovisas för de olika byggnadsalternativen och investeringskostnader för byggnad inklusive gödselvårds- och hanteringsanläggning beräknas med Jordbruksverkets program KDATA 2003. Investeringskostnaden per diko inklusive rekrytering varierar mellan som högst cirka 50 000 kr (liggbås vid 30 kor) och som lägst 15 000-20 000 kr (utedrift med tak vid 30 kor och ströbädd med rastgård vid 150 kor). Årskostnaden för avskrivning, ränta och underhåll utgör cirka 10 % av investeringskostnaden. Kostnaderna per vidareuppfött slaktungnöt med två övervintringar är i samma storleksordning som årskostnaden per ko – alltså 1 500-5 000 kr. För de dyrare byggnadsalternativen överskrider de beräknade byggnadskostnaderna i

dikoproduktionen och vidareuppfödningen den totala köttintakten för slaktdjuren. Beräkningar visar att investeringskostnaderna kan sänkas betydligt genom enklare utförande av byggnaderna. Systemen med liggbås, djupströbädd och ströbädd med rastgård har goda förutsättningar att fungera bra med hänsyn till djurhantering, arbetsmiljö och djurmiljö, möjligen med undantag för liggbåssystemet vid kalvning. Krav beträffande markförhållanden, naturliga väderskydd och skötsel för att även de billiga systemen utedrft med tak och byggnadslös ranchdrift skall fungera bra diskuteras i rapporten. Genomsläpplig, kuperad mark i anslutning till vindskyddande skog, tillräckligt stor yta per djur, torrt och kallt klimat samt personal med gott djuröga är några viktiga faktorer i sammanhanget.

Generella regler för hur djur skall hanteras för att minimera riskerna för skötare och djur beskrivs. Härvid betonas behovet av ändamålsenliga djurhanteringsanläggningar vid behandling, vägning, sortering och utlastning. Stora besättningar förbättrar de ekonomiska förutsättningarna för att skaffa sådana anläggningar, liksom för att ha minst två erfarna personer som arbetar tillsammans vid riskabla arbetsmoment.

Ur djurmiljösynpunkt är säker fodertillgång även för djur med låg rangordning och förhållandena vid kalvningen viktiga faktorer. Fri tillgång till grovfoder och tillräckligt många ätplatser är därför viktiga liksom torr och ren halvbädd i kalvningsbox och kalvgömma vid kalvning inomhus. I ranchdrift bör man vintertid sprida grovfodret i strängar över en större markyta, så att djuren kan stå utspridda och äta, och kalvningen bör ske under varm årstid i detta system.

En litteraturgenomgång av klimatets effekt på djuren visar att tillväxt och foderutnyttjande kan försämrats vid både köld- och värmestress. Risken för köldstress är störst för kalvar födda på vintern i oisolerade stallar eller i utedrft, och risken för värmestress är störst för snabbt växande ungnöt i varm miljö. För att förebygga köldstress är det viktigt att djuren har tillgång till torr och ren liggplats och att de vid kall väderlek får foder som antingen är ofruset eller har låg vattenhalt. I foderavsnittet påtalas också vikten av gruppindelning av djuren efter foderbehov samt att varje grupp får ett foder vars näringsinnehåll är anpassat till djurgruppen i fråga. Detta innebär bl a att senare skördat vallfoder ges till lågdräktiga kor och tidigare skördat vallfoder ges till högdräktiga och digivande kor. Överutfodring med protein kan leda till onormalt lös träck, samtidigt som risken för kväveförluster ökar.

I rapportens miljöavsnitt behandlas åtgärder för att förbättra utnyttjandet av gödselns växtnäring och minimera riskerna för vatten- och luftförorening. Liggbåssystemet, där huvuddelen av gödseln hanteras i flytande form, är bäst i dessa avseenden. Detta är en fördel särskilt i ekologiskt jordbruk, där förlorad växtnäring inte kan ersättas med inköpt mineralgödsel. I system med djupströ- och ströbäddsgödsel blir ammoniakförlusterna stora.

Vid utedrft, där djuren koncentreras på en liten icke hårdgjord yta, blir växtnäringsförlusterna stora. Utedrift med tak passar därför inte i eutrofieringskänsliga områden, men kanske på lämpliga marker i t ex inre Svealand och Norrlands inland, särskilt om huvuddelen av gödseln samlas upp och/eller avrinnande vatten passerar lämpligt vegetationsfilter innan det når känsliga vattensystem. För gårdar som inte kan övervintra djuren i ”utedrift med tak” eller ”ranchdrift utan byggnader” på grund av för liten areal, olämpliga markförhållanden eller brist på naturliga väderskydd, är alternativet ”öppen ligghall med ströbädd samt rastgård” ett bra inhysningssystem. Extensiv ranchdrift, där djuren fördelas på stora arealer under vinterhalvåret genom att deras utfodringsplatser fortlöpande flyttas, ger upphov till mindre kväveförorening per ha än t ex spannmålsodling.

Dikobaserad nötköttsproduktion kommer att få allt större betydelse för den inhemska nötköttsproduktionen och betesberoende naturvården i takt med att antalet mjölkkor och mjölkkraskalvar minskar. För att nya generationer lantbrukare skall bygga upp nötköttsbesättningar

i den omfattning som krävs för att tillgodose vår framtida efterfrågan på inhemskt nötkött och naturvårdsbete fordras troligen att produktionen ger minst lantarbetarlön för insatt arbete och låneränta plus riskpremie till investeringar. I företagsekonomiska kalkyler beräknas möjligheterna för en nystartare att uppnå full kostnadstäckning vid dessa lönsamhetskrav vid nybyggnad. I grundkalkylen ger samtliga undersökta byggnadsalternativ och produktionsmodeller stora underskott. Vid en ersättning på drygt 3000 kr per ha naturbetesmark och stor andel naturbete kan dock 150 dikor eller lika många stutar ge full kostnadstäckning så länge handjursbidragen delvis är kopplade till produktionen. För att 30-djursbesättningarna skall ge full kostnadstäckning fordras den billigaste byggnadslösningen (utedrift med tak), drygt 3000 kr per ha ersättning till naturbetesmark, stor naturbetesandel, delvis kopplat handjursbidrag samt ekostöd och kompensationsbidrag. Om stor andel naturbete eller krav förknippade med ekostöd resulterar i lägre djurtillväxt eller högre kostnader försämras naturligtvis möjligheterna att nå full kostnadstäckning.

I den refererade rapporten redovisa ett antal slutsatser beträffande;

* **för- och nackdelar med lika besättningsstorlekar:**

* **för- och nackdelar med olika byggnadssystem:**

samt ett **antal forskningsområden** presenteras, som bedöms var särskilt viktiga för att skapa en framtida nötköttsproduktion, som är hållbar med hänsyn till ekonomi, arbetskydd, djurmiljö och miljöskydd.

Diskussion

Analysen visar att frikopplingen av djurbidragen innebär att de ekonomiska förutsättningarna för produktion av nötkött i Sverige försämras. Dagens konventionella byggnadstyper och vanliga besättningsstorlekar blir mycket olönsamma vid marknadsmässiga krav på arbets- och kapitalersättning när det krävs nyinvesteringar. För att nötköttsproduktionen och naturvårdsbetet skall bibehållas och expandera krävs väsentligt högre investeringsbidrag, kompensationsbidrag och miljöersättning och/eller nya produktionssystem med lägre investeringskostnader. Förenklat utförande av konventionella byggnader kan leda till besparingar. För större besparingar krävs dock radikala lösningar såsom ”utedrift med tak” och ”ranchdrift utan byggnader”. Osäkerheten i nuvarande läge med dessa system är bristande kunskap kring djur- och arbetsmiljö samt inverkan på den yttre miljön. Här krävs forskningsresurser för att utveckla svensk nötköttsproduktion mot en framtida ekonomiskt och miljömässigt hållbar produktion

Projektet är i sin helhet redovisat i Rapport nr 5, 2004, vid SLU, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa. Produktionssystem för nötkött, **Inhysningssystem, arbetsmiljö, djurmiljö, växtnäringscirkulation, utfodring, ekonomi av Sölve Johnsson, Karl-Ivar Kumm, Knut-Håkan Jeppsson, Lena Lidfors, Börje Lindén, Bertil Pettersson, Carl-Johan Ramvall, Perola Schönbeck, Mats Törnquist.**

På länk; <http://publikationer.slu.se/Filer/ACF285C.pdf>

Information om resultaten har bl a skett vid följande tillfällen;

24/5 04 – 50 rådgivare, Norrköping

11/11 04 – 20 nötköttsproducenter, Flen
12/11 04 - Kötttriksdagen ca 200 pers., Uddevalla
25/11 04 – 50 nötköttsproducenter, Kivik
15/12 04 – 20 rådgivare och producenter, Hedekas
20/1 05 – ca 30 pers från Jordbruksutskottet och Djurskyddsmyndigheten, Skara
28/2 05 – 20 nötköttsproducenter, Kristinehamn
11/3 05 – 15 nötköttsproducenter, Karlstad
25/5 05- Workshop, Resultat och framtidsstrategi med repr. från JV, Djurskyddsmyndighet,
Naturvårdsverket, SLU och LRF
21/6 05- 150 nötköttsproducenter, Höör
13/10 05 – 25 Djurskyddsinspektörer och kommunpolitiker, Skara

